

Příležitosti a výzvy pro operátora trhu v následující dekádě

Igor Chemišinec
OTE, a. s.

Spojujeme trhy a příležitosti. Slogan, který společnost OTE, a.s., doprovází posledních 10 let, nyní více než kdy jindy vystihuje podstatu práce, kterou společnost na lokálním i mezinárodním trhu s elektřinou a trhu s plynem vykonává. Z původní, poměrně skromné role operátora trhu, který na začátku 21. století podporoval otevření trhu s elektřinou v ČR, se během poslední dekády stal významný subjekt, bez jehož větší či menší participace je těžko představitelný transparentní, plně liberalizovaný trh s elektřinou a trh s plynem v České republice.

Společnost OTE, a.s., nebo také OTE či operátor trhu, poskytuje své služby na trhu s elektřinou již od roku 2002 a na trhu s plynem od roku 2010. Tak jak jde vývoj trhu s elektřinou a trhu s plynem je i systém operátora trhu podle potřeb rozvíjen a doplňován o další funkcionality na podporu obchodních aktivit účastníků trhu a decizní správy. Roli operátora trhu lze připodobit ke třetímu „mouřeninskému“ králi v koledě „My tři králové“, který, ač stojí dle textu této populární lidové koledy v zádu, hraje stejně důležitou roli jako ostatní králové. Podobně je to i s operátorem trhu a jeho zapojením do mnohých procesů na maloobchodním i velkoobchodním trhu s elektřinou a trhu s plynem. I bez přímé, smluvní, či jiné interakce s konečnými zákazníky – odběrateli elektřiny nebo plynu je spolehlivé a transparentní poskytování služeb operátorem trhu důležité pro fungování samotného obchodu s elektřinou a plynem. A tak i přes to, že je operátor trhu na první pohled do určité míry pro tyto zákazníky neviditelný, tito koneční zákazníci ze služeb, které OTE celému trhu poskytuje, benefitují. V této souvislosti nelze nezmínit zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), který v samostatném paragrafu (§ 20a) definuje základní činnosti a služby operátora trhu. Další dva zákony, a to zákon č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie, a zákon č. 383/2012 Sb., o podmínkách obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů, jen vhodně doplňují portfolio služeb, které OTE účastníkům trhu přináší.

Stejně jako v minulosti, kdy postupné otevírání trhu s elektřinou a trhu s plynem a jejich následný rozvoj přinášel pro operátora výzvy, současný dynamický vývoj na obou trzích nejen v ČR, ale i v Evropě nevnímá operátor trhu jako hrozbu, ale naopak jako možnost svou účastí v lokálních nebo mezinárodních projektech uchopit tuto příležitost pro další rozvoj českého trhu s elektřinou a trhu s plynem a v neposledním řadě i samotný rozvoj OTE v lokálním i mezinárodním kontextu. Tento dynamický vývoj je v mnohém ovlivněn i energetickými politikami, které

jsou přijímány na evropské úrovni a buď přímo, nebo prostřednictvím transpozice evropské legislativy dopadají i na účastníky trhu v ČR. Osm evropských legislativních předpisů schválených v posledním roce v rámci balíčku Čistá energie pro všechny Evropany v mnohém ukazují, kterým směrem se bude další vývoj ubírat, a to nejen na trhu s elektřinou. V podobném směru se bude vyvíjet i trh s plynem, u kterého se začnou obdobné legislativní předpisy připravovat, a je více než zřejmé, že budou vycházet z principů legislativně ukotvených v tomto balíčku. Nejen z těchto důvodů operátor trhu registruje v rámci svých strategických rozvojových záměrů:

- » dokončení integrace denního a vnitrodenního trhu s elektřinou a následný rozvoj;
- » registraci všech odběrných míst a poskytování dat relevantním účastníkům trhu;
- » systémovou podporu zavádění chytrého měření;
- » systémovou podporu v zavádění elektromobility;
- » trh s flexibilitou;
- » zavedení 15minutové zúčtovací periody;
- » poskytování dat relevantním účastníkům trhu a
- » systémovou podporu v rámci očekávaných změn na poli podporovaných zdrojů energie.

Každý z těchto záměrů, které budou řešeny ve střednědobém horizontu, by vystačil na samostatný článek. Níže bude těmto tématům věnováno alespoň pár řádků.

Integrace denního a vnitrodenního trhu s elektřinou

Integrace trhu (rovněž označovaná jako Market Coupling nebo implicitní alokace přeshraničních kapacit) dlouhodobě přispívá k rozvoji krátkodobého trhu (denního a vnitrodenního) s elektřinou, který OTE organizuje, a zapojení do projektů s integrací trhu souvisejících, tvoří jednu z klíčových úloh operátora trhu. V kontextu nařízení Komise (EU) 2015/1222 ze dne 24. července 2015, kterým se stanoví rámcový pokyn pro přidělování kapacity a řízení přetížení (nařízení CACM), vykonává OTE roli Nominovaného organizátora trhu (NEMO), ve které byl ze strany ERÚ v říjnu tohoto roku opětovně potvrzen. Mezi povinnosti NEMO

patří přispívat k naplnění cíle vytvořit plně funkční a i ve spolupráci s českým provozovatelem přenosové soustavy ČEPS navzájem propojený jednotný vnitřní trh s elektřinou v EU, a dále řídit a implementovat finální principy, které plynou z tzv. „MCO plánu“ schváleného národními regulačními orgány v červnu 2017, metodologií a samotného nařízení CACM, viz <http://www.nemo-committee.eu/>.

Zde stojí za zmínku dva projekty na denním trhu s elektřinou. První z nich, tzv. CORE Flow-Based Market Coupling (Core FB MC), vychází z nařízení CACM a klade si primárně za cíl velmi ambiciózní úkol: implementovat koordinovaný výpočet přeshraničních kapacit ze strany provozovatelů přeshraničních soustav na základě metody výpočtu založené na fyzikálních tocích, která optimalizuje dostupnou kapacitu ve vysoce vzájemně propojených sítích (tzv. flow-based alokace). Druhý z projektů má pracovní název DE-AT-PL-4M Market Coupling (nebo také Interim Coupling), jehož cílem je propojit regiony 4M MC a MRC zavedením implicitní alokace na bázi Net Transfer Capacity (NTC) na relevantních hranicích a implementovat jednotné propojení denních trhů jako mezikrok před implementací flow-based alokace.

Na vnitrodenním trhu s elektřinou se operátor trhu dlouhodobě účastní projektu propojení vnitrodenního trhu s využitím řešení projektu Cross-border Intraday Coupling (SIDC, dříve také známé pod zkratkou XBID). Úspěšným výsledkem v tomto projektu bylo propojení systému OTE s centrálním systémem XBID dne 19. 11. 2019, a tedy plně zapojení operátora trhu do evropského propojení vnitrodenních trhů s elektřinou (SIDC), tzv. druhé vlny implementace. V rámci této druhé vlny bylo ke stávajícím 14 zemím, které SIDC již provozovaly (Belgii, Dánsku, Estonsku, Finsku, Francii, Litvě, Lotyšsku, Německu, Nizozemsku, Norsku, Portugalsku, Rakousku, Španělsku a Švédsku) připojeno dalších 7 (Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko a Slovinsko). Pro obchodníky a zákazníky v ČR to znamená, že elektřina nezná hranic a je obchodovatelná, v rámci vnitrodenního trhu, na téměř celém kontinentě. Více informací o těchto projektech lze nalézt na webových stránkách operátora trhu (<http://www.ote-cr.cz>).

Účast na těchto projektech dále přináší operátorovi trhu nejen možnost rozvíjet své obchodní platformy a účastníkům trhu díky tomu možnost využívat evropská řešení, ale také aktivně se podílet na budoucích řešeních a rozvíjet tržní prostředí v ČR.

Registrace všech odběrných míst a poskytování dat relevantním účastníkům trhu

Dynamický vývoj a očekávaná transformace trhu s elektřinou znamená implementaci nových přístupů k zabezpečení potřebných informací pro rozvoj a provoz trhu s elektřinou a jejich dostupnost pro relevantní účastníky trhu bez ohledu na to, zda se jedná o provozovatele energetických sítí, obchodníky nebo i zákazníky. Na trhu s elektřinou má registrace všech odběrných míst legislativní oporu, přičemž existuje zákonná povinnost (energetický zákon) registrovat všechna odběrná místa v jednotlivých sítích v systému operátora trhu do 1. 1. 2020. Vznik konsolidovaného centrálního datového úložiště umožní existenci

ucelené datové informační základny, ze které mohou díky snazšímu získávání relevantních údajů o trhu těžit nejen relevantní účastníci trhu, ale i subjekty decizní sféry, municipality a obce. Nelze opomenout transparentní, rovnocenný a identický přístup všech obchodníků k datům ve stejné míře, kvalitě dat a termínech jejich poskytování a vytvoření systémového řešení, které je předpokladem pro schopnost reagovat na budoucí rozvoj energetického trhu (např. změny tarifní struktury, rozvoj inteligentních sítí, elektromobilita). Lze předpokládat, že z jednotného portálu energetických dat bude profitovat i energetický sektor jako celek, protože portál přispěje k vyšší míře integrace energetických dat s následnou možností jejich analýzy a včetně možnosti jejich sdílení s neenergetickými sektory, což umožní rozvoj nových produktů a služeb.

Do systému CS OTE bylo ke konci října zaregistrováno cca 99,95 % všech OPM zákazníků (z předpokládaných přibližně 6 miliónů OPM) odebírajících elektřinu.

I když to v současné době legislativa nevyžaduje a podobného strategického rozhodnutí bude nutno dosáhnout i na trhu s plynem, bylo do jednotného systému OTE již registrováno 1 493 084 zákazníků odebírajících plyn. U některých distribučních společností se jedná o 100 % registraci. Registrace OPM v plynárenství bude nicméně u ostatních distribučních společností pokračovat i v roce 2020, kdy by mohlo být registrováno v systému OTE cca 88 % všech OPM zákazníků v plynárenství.

Systémová podpora zavádění chytrého měření

Na první pohled se může zdát, že zavádění systému chytrého (inteligentního, smart) měření (AMM) se operátora trhu nedotýká. Nicméně v kontextu poskytování systémové podpory očekávaným funkcionalitám nebo subjektům nabývá účast operátora trhu jiného rozměru. Pokud mají nejen koneční zákazníci, ale i jejich dodavatelé využívat všech výhod spojených se zavedením chytrého měření, je nutné v systému operátora trhu připravit vhodné IT prostředí, které tyto výhody umožní sdílet. Mezi tyto výhody patří zpřesnění výpočtu odchylek jednotlivých subjektů zúčtování (tj. účastníků trhu, kteří jsou zodpovědní za svou odchylku nebo přebírají zodpovědnost za odchylku za jiné účastníky trhu na základě smluvního či jiného vztahu), zkrácení intervalu pro finální stanovení odchylek, využití dat v oblasti flexibility, interoperability, činností agregátora.

Systémová podpora v zavádění elektromobility

Nejen ambiciózní cíle přijaté na úrovni evropských politik v oblasti klimatu a energetiky a tlak na snižování domácích emisí skleníkových plynů povedou k širší debatě o tom, jakým způsobem a kde lze zvýšit kvalitu života ve městech a též snížit závislost ČR na ropných produktech. Možné představy o tom, jak přistoupit k podpoře nízkoemisních vozidel, a tedy ke snížení produkce emisí ze sektoru silniční dopravy, nám dává vládou České republiky schválený dokument Národní akční plán čisté mobility (NAP CM). Mezi řadu opatření, která by bylo vhodné postupně v dalších letech realizovat, aby se podařilo zvýšit počet elektromobilů a vozidel na alternativní pohon na českých silnicích a vybudovat pro ně potřebnou infrastrukturu, patří

tzv. Interoperabilita provozovatelů dobíjecí infrastruktury. Tuto interoperabilitu lze chápat jako unifikovaný přístup k dobíjecím stanicím zahrnujícím mimo jiné datovou či jinou podporu usnadňující provedení plateb za jejich použití (např. systém plateb založený na jednom účtu, platební kartě nebo čipu) v rámci spolupráce různých systémů a následně možnost využívat nabíjecí infrastrukturu k nabíjení elektrických vozidel bez ohledu na to, kde je umístěna, jaké elektrické vozidlo zákazník používá a kdo je provozovatelem dobíjecí stanice.

Operátor trhu nabízí své dlouholeté know-how OTE v oblasti správy dat pro vyhodnocení a zúčtování odchylek, kdy lze podobné principy aplikovat i v oblasti zpracování či vyhodnocování dat o elektromobilitě, a implementovat na obdobných principech evidenční místo a správu pro identifikační údaje o dobíjecích stanicích, případně dalších aktérech elektromobility. To zajistí podporu dalšího rozvoje elektromobility v ČR, neboť v současné době existuje závislost na individuálních projektech jednotlivých účastníků trhu.

Trh s flexibilitou

Jedná se o jedno z témat, které svou velice obecnou definicí nabízí mnoho interpretací, ale také otázek, jakým způsobem tento trh implementovat do podmínek ČR. V Evropě neexistuje na rozdíl od jiných tržních platform (viz výše zmíněné platformy denního nebo vnitrodenního trhu s elektřinou nebo platformy pro nákup podpůrných služeb) jedno unifikované řešení. I přesto se na několika pilotních projektech v Evropě lze inspirovat. Na druhou stranu tato roztržštěnost přináší pro účastníky trhu příležitost definovat si řešení, které jim přinese očekávané benefity. Za zmínku stojí např. optimalizace dodávek/ odběrů konečného zákazníka nebo příslušného subjektu zúčtování, díky schopnosti řídit odběr/dodávku svých zákazníků, příspěvku k vyrovnaní odchylky v soustavě nebo řešení úzkých/problémových míst v síti tzv. congestion managementu. Dále je nezbytné naplnit požadavky směrnice o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou 2019/944 a nařízení o vnitřním trhu s elektřinou 2019/943. Je nutno zmínit, že v této oblasti mají hlavní slovo při definici konkrétního řešení provozovatel přenosové soustavy a provozovatelé distribučních služeb jako hlavní příjemci ať už frekvenčních, či nefrekvenčních služeb nabízených účastníky trhu. Nicméně v případě zájmu i zde operátor trhu nabízí své dlouholeté know-how OTE v oblasti správy dat pro vyhodnocení a zúčtování odchylek a dále pro implementaci platformy umožňující obchodování s flexibilitou i know-how získané provozem tržních platform krátkodobého trhu s elektřinou a plynem.

Zavedení 15minutové zúčtovací periody

Nejen nařízení Komise (EU) 2017/2195 ze dne 23. listopadu 2017, kterým se stanoví rámcový pokyn pro obchodní zajišťování výkonové rovnováhy v elektroenergetice, ale i nařízení o vnitřním trhu s elektřinou 2019/943 ukládají povinnost implementovat 15minutovou zúčtovací periodu do 31. 12. 2020. V České republice byla díky rozhodnutí ERÚ z června 2018 udělena výjimka z tohoto požadavku harmonizace intervalu zúčtování odchylek a implementace odložena, maximálně však do 1. 1. 2025.

Přestože se toto období jeví velice vzdálené, již nyní se ukazuje, že toto téma bude významným milníkem na trhu s elektřinou v ČR, které zasáhne činnosti jako zaslání měřených dat provozovateli sítí, vypořádání regulační energie, zkrácení obchodní periody nebo zúčtování odchylek, a dotkne se tak bez rozdílu všech účastníků trhu a jimi provozovaných systémů. Tato změna je důležitá i z pohledu implementace chytrého měření, jejímž je nezbytným předpokladem. I z těchto důvodů je potřeba k implementaci této zásadní změny přistupovat s určitou mírou pokory. OTE ve spolupráci s účastníky trhu již zahájil technické a organizační kroky k tomu, aby byl trh s elektřinou v dostatečném časovém předstihu na tento přechod připraven. Konkrétní datum zavedení 15minutové zúčtovací periody v tuto chvíli probíhá diskusí.

Systémová podpora v rámci očekávaných změn na poli podporovaných zdrojů energie

Směrnice 2018/2001 o podpoře využívání energie z obnovitelných zdrojů dává díky aktivitám operátora trhu v oblasti podporovaných zdrojů energie a záruk původu nové směry rozvoje i v této problematice. Očekávané zavedení aukcí na obnovitelné zdroje, rozšíření záruk původu i na další zdroje energie, jako je plyn, teplo a chlad, a další novinky jsou opět příležitostí pro operátora trhu využít svých zkušeností a technologických znalostí při zachování rozhodovacích pravomocí na decizní správě.

Závěr

Výše uvedené změny jsou jen částí toho, co operátora trhu díky široké nabídce služeb na trhu s elektřinou a trhu s plynem čeká. S odkazem na úvodní motto však můžeme říci, že jsme na nové výzvy a příležitosti připraveni a netrpělivě očekáváme, co konkrétního nám následující dekáda na dynamicky se vyvíjejících trzích s elektřinou a plynem přinese. A podobně jako třetí král v úvodu zmíněné koledy „My tři králové“ hrdě vinšuje Nový rok, operátor trhu si váží své role a přeje účastníkům trhu v novém roce hodně úspěchů při jejich aktivitách na trhu s elektřinou a trhu s plynem a konečným zákazníkům spolehlivé dodavatele energie.

Vysvětlivky: 'MCO (Market Coupling Operator) plán = dokument popisující spolupráci mezi NEMOs, vývoj a správa algoritmu pro DAM a ID, zpracování výsledků dle CACM.

Ing. Igor Chemišinec, Ph.D., MBA - V roce 2002 absolvoval Elektrotechnickou fakultu Českého vysokého učení technického v Praze, Katedru elektroenergetiky. V roce 2005 ukončil doktorské studium na téže katedře obhajobou dizertační práce. V roce 2010 absolvoval Master of Business Administration Program (MBA) na Czech Management Institute v Praze. Na Fakultě elektrotechnické ČVUT v Praze působí jako místopředseda oborové rady studijního oboru Elektroenergetika. V letech 2000 až 2005 pracoval ve společnosti ČEZ, a. s., v oblasti přípravy provozu zdrojů a optimalizace portfolia zdrojů. Ve společnosti OTE působil od 1. 9. 2005 v oddělení podpory provozu a od 1. 10. 2006 do 30. 6. 2011 v pozici senior manažera zodpovědného za oblast strategie bilancování nabídky a poptávky. Členem představenstva se stal dne 1. 6. 2011.